

цес розроблення системи показників, досягнення яких забезпечується рекомендованою в статті ефективною процедурою формування й використання фінансових ресурсів, створює умови для прибуткової діяльності державних підприємств і розвитку за мінімальних ризиків. Реалізація цих засад забезпечить умови для ефективного володіння суб'єктами господарювання державного сектора економіки, підвищення ефективності діяльності значених суб'єктів, що позитивно вплине на національну економіку та бізнес-середовище, а також сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості.

Список використаних джерел

1. Авсянников М. Н. Современные технологии финансового планирования в управлении. М.: МАКС Пресс, 2006. 32 с.
2. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=f9b47f2c-50ae-41b3-abea-117ff9c4fab8&title=PrezentatsiiniMateriali>.
3. Білоусова О. С. Фінансове планування діяльності суб'єктів господарювання як дієвий інструмент управління державною власністю. *Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення: матеріали наук.-практ. конф.* / НАДУ. Київ: НАДУ, 2005. С. 155–158.
4. Біла О. Г. Фінансове планування і фінансова стабільність підприємств. *Фінанси України*. 2007. № 4. С. 112–118.
5. Білик М. Д. Фінансові проблеми державних підприємств. *Фінанси України*. 2004. № 6. С. 70–82.
6. Канцуров О. О., Білоусова О. С. Удосконалення методології оцінки ефективності управління підприємствами державного сектору економіки. *Фінанси України*. 2006. № 9. С. 143–151.
7. Кузурманов С. В. Планирование и прогнозирование деятельности муниципального и государственного предприятия. *Молодой ученый*. 2011. № 6, Т. 1. С. 151–154
8. Порядок складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектора економіки: наказ Міністерства економіки України від 2 берез. 2015 р. № 205. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0300-15>.
9. Ставерська Т. О., Крутова А. С. Сценарний підхід до прогнозування і планування прибутку підприємств. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2014. Вип. 2. С. 25–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2014_2_5.

Надійшла до редколегії 20.11.2018 р.

УДК 35.316

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Благовестов М. О.,

аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики,

Харківський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України,

м. Харків

Розглянуто актуальну проблему дослідження теоретичних аспектів неформальної освіти в органах публічної влади в Україні. Предметом дослідження виступає комплекс характерних особливостей у системі неформальної освіти як необхідної умови конкретизації її трактування. Основним завданням дослідження визначено аналіз наукових джерел щодо сутності та змісту поняття “неформальна освіта” і виділення його характерних ознак.

Наведено базові визначення різних форм освіти в зарубіжних та вітчизняних дослідженнях, встановлено результати етимологічного аналізу категорій “неперервна освіта”, “освіта дорослих”, “позашкільна освіта”, “інформальна освіта” відносно до контексту поняття “неформаль-

© Благовестов М. О., 2018

на освіта”; виділено основні характеристичні ознаки “неформальної освіти” та визначено її роль в освітньому процесі.

Ключові слова: неформальна освіта, неперервна освіта, освіта упродовж життя; освіта дорослих, позашкільна освіта, інформальна освіта, позааудиторна освіта, громадська освіта.

Blagovestov M. O.,

*Postgraduate Student of Social and Humanitarian Policy Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

NON-FORMAL EDUCATION IN THE PUBLIC SERVICE SYSTEM IN UKRAINE

The article is devoted to solving the actual problem of studying theoretical aspects of non-formal education in public authorities in Ukraine. The subject of the study is a set of characteristic features in the system of non-formal education as a necessary condition for the specification of its interpretation. The main task of the research is the analysis of scientific sources about the essence and content of the concept of “informal education” and the allocation of its characteristic features.

The article deals with the basic definitions of various forms of education, in foreign and domestic studies, the results of the etymological analysis of the categories “continuous education”, “adult education”, “extracurricular education”, “informational education” in relation to the concept of “informal education” are determined; The main characteristic features of “informal education” are highlighted and its role in the educational process is determined.

Key words: non-formal education, continuous education, education throughout life, adult education, out-of-school education, informational education, extra-curricular education, public education.

Постановка завдання. Вибір теми зумовлено актуальністю теоретичного дослідження неформальної освіти як категорії, що визначається необхідністю однозначності трактування в науковій методології, узгодження поширених в освітньому середовищі дефініцій “освіта дорослих”, “неперервна освіта”, “освіта упродовж життя”, “неформальна освіта”, “інформальна освіта”, “позааудиторна освіта”, “громадська освіта” тощо, з’ясування базових характеристик неформальної освіти як інноваційної концепції для підвищення рівня компетентності представників органів публічної влади в Україні та розроблення новітніх освітніх технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних публікаціях існують різні підходи до поняття “неформальна освіта”. Зокрема, неформальну освіту розглядають як форму освітнього процесу в андрагогії (А. Гончарук, Н. Горук, С. Зінченко, Н. Мартинова, Н. Сулаєва, Л. Тимчук); як умову самореалізації усього життя (Н. Верхоглядова, В. Давидова, Ю. Деркач, М. Леценко).

Цей термін також розглядається: як синонім позашкільної або позааудиторної роботи в освітньому процесі (Т. Кристопчук, В. Стрижалковська, І. Яковлева); неструктурований, безсистемний та нецілеспрямований процес пізнання нового шляхом об’єднання осіб за інтересами (С. Закревська, Г. Нестеренко, О. Тишкова); освіта, що здобувається зазвичай за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій (Закон України “Про освіту” № 2145-VIII від 5 вересня 2017 р.).

Ситуація з термінологічною невизначеністю пояснюється, по-перше, новизною поняття “неформальна освіта”; по-друге, великою кількістю досліджень у різних галузях науки, а саме: педагогіка, психологія, соціологія, політологія, право, де по-різному визначаються близькі за значенням терміни.

Мета статті – проаналізувати авторські підходи до визначення наукового контексту поняття “неформальна освіта”.

Виклад основного матеріалу. Термін “неформальна освіта” увійшов у науковий обіг у дослідженнях вчених західних країн наприкінці ХХ ст. як реакція на сучасні суспільні зміни щодо створення умов залучення окремих категорій населення до процесу суспільного розвитку. На нашу думку, процес створення та вживання зазначеного терміна відбувався еволюційним шляхом – через поступове поширення та поглиблення розуміння альтернативних форм освіти, а не як штучно розроблена категорія для позначення певного поняття.

Завдяки еволюції суспільної свідомості українська лінгвістична термінологія в своєму становленні пройшла довгий шлях. На її формування на різних етапах впливали різні мови, вона створювалася під дією різних культурних, соціальних та політичних умов [12], що, у свою чергу, спричинило появу нових галузей знань.

Це активізувало запровадження в наукову термінологію терміна “неформальна освіта”, що зумовило різне тлумачення сутності та змісту цього поняття. Важливо підкреслити той факт, що найбільш успішний досвід неформальної освіти часто піддається формалізації процесу інтеграції в освітній простір, що також утруднює розмежування вказаних категорій. Схожу тенденцію відзначено в дослідженні І. Яковлевої [6], де зазначається, що рушійною силою системного розвитку неформальної освіти є існування постійної конкуренції між минулим та сучасними формами навчання. Аргументами такої боротьби між формальною та неформальною системами освіти в Україні для неформальної освіти є мобільність, гнучкість та можливість швидко реагувати на актуальні потреби суспільства в цілому; для формальної – можливість її легітимації.

Нами був проведений порівняльний аналіз категорій, суміжних із поняттям неформальної освіти.

Формальна освіта здійснюється за освітніми програмами, рівнями освіти, галузями знань і спеціальностями відповідно до чинного законодавства України та інших нормативних актів і передбачає досягнення визначених державними стандартами результатів навчання певного рівня освіти та здобуття за освітніми програмами визнаних державою кваліфікацій, що дають право доступу до наступного рівня освіти. Результати навчання та кваліфікації підтверджуються відповідним документом затвердженого зразка.

Неформальна освіта в органах публічної влади в Україні – систематизована освіта з метою здобуття нових умінь та професійних компетентностей, що не передбачає надання визнаних державою кваліфікаційних характеристик за рівнями освіти встановленого державного зразка.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це неофіційна, самоорганізована або спонтанна освіта, що відбувається під час цілеспрямованої або нецілеспрямованої позанавчальної діяльності, пов’язаної з необхідністю отримання нових знань та навичок у процесі професійної та іншої діяльності. Мотивація для отримання інформальної освіти спонукає особистість до індивідуальної навчальної діяльності, що супроводжує буденне життя кожної людини, що відбувається в родині, серед друзів, на робочому місці, у громадських об’єднаннях.

Таким чином, неформальна освіта в органах публічної влади в Україні, маючи певні спільні характеристики з іншими процесами пізнання, навчання та виховання, є відмінною категорією інших методологічних основ і технологій її упровадження. Тобто є важливим виділити достатні ознаки неформальної освіти з метою можливості її відокремлення від інших форм освіти.

Аналіз теоретичних досліджень дозволив виокремити обов'язкові та варіативні специфічні ознаки неформальної освіти.

Обов'язкові характеристики, що визначають сутність та зміст неформальної освіти, ґрунтуються на методологічних підходах упровадження, слугують необхідними ознаками відокремлення неформальної освіти від інших форм освіти та мають такі специфічні ознаки:

- необхідність виведення процесу навчання поза межі освітнього інституційного простору, що сприяє соціальному включенню молоді до різних соціальних інститутів; педагогічний потенціал неформальної освіти для роботи з різними категоріями осіб характеризується розширенням можливостей надання освіти незалежно від часу, віку, стану здоров'я, соціального статусу тощо;

- добровільність і партисипативність як рівна участь усіх учасників освітнього процесу та використання різноманітних форм і методів організації процесу навчання та відсутність централізації, вищих органів управління або адміністрування та ієрархічного характеру організації системи неформальної освіти;

- орієнтація на потреби учасників і спрямованість на подолання дефіциту певних компетентностей, нефіксованість часових меж для здобуття неформальної освіти, практикоорієнтованість, згідно з якою кількість теоретичного матеріалу обмежується до мінімуму, навчання орієнтоване на досвід учасників та гнучкість змісту, форм і методів навчання, відсутність оцінювання та сертифікації на державному рівні.

- наявність сприятливого психологічного середовища для спілкування, навчання та взаємодії, надання психологічної підтримки та всебічної обізнаності тих, хто навчається, в умовах соціально-економічної нестабільності;

- залежність варіативних характеристик неформальної освіти від цілей, ціннісних орієнтацій і спрямованості учасників процесу неформальної освіти, запитів соціальних інститутів, що його організують, матеріальних, часових і людських ресурсів:

- відносна незалежність цілей і змісту неформального навчання, оскільки почати його організують громадські, релігійні, державні організації відповідно до власних пріоритетів та інтересів;

- можливість упровадження індивідуальної форми навчання у громадському, державному та підприємницькому секторі для отримання необхідних знань для втілення ініціатив, що позитивно сприятиме на формування громадянського суспільства;

- можливість використання їх для реалізації власних проектів. Програма передбачає розвиток комунікативних та організаційних навичок, а також оволодіння рекламною діяльністю;

- самокерованість вибору педагогів і лідерів, які організують навчальний процес, можливість громадського характеру управління;

- неструктурованість цілей навчання, часу, навчально-методичного забезпечення, науково-педагогічного супроводу;

- вибір і залучення наперед визначених цільових груп (підлітків, молоді, жінок, прийомних батьків тощо);
- відкритість груп неформальної освіти (на відміну від формальної, де групи переважно закриті).

Зазначимо, що аналіз наведених характеристичних ознак дозволяє виділити очевидні недоліки (або можливі ризики) системи неформальної освіти вид в органах публічної влади щодо її ролі та місця в системі факторів соціалізації. Отже, до негативних характеристик нами віднесені:

- можливість поширення асоціальних ідей, організацій і впливів серед вид учасників навчання;
- неконтрольованість інформаційних впливів, що відбуваються в середовищі неформальної освіти;
- відсутність системного характеру та узгодженості із загальними освітніми планами, змістом навчання і його цілями;
- невизнання сертифікатів неформальної освіти на рівні держави та її окремих органів і організацій;
- неможливість контролю рівня кваліфікації організаторів і виконавців системи неформальної підготовки.

Виділені негативні характеристики є вагомими важелями впливу на якість неформальної освіти, оскільки можуть знижувати її значення в уявленнях людей. Основною причиною виникнення та поширення таких факторів ризику в середовищі неформальної освіти є відсутність законодавчого забезпечення її діяльності в нормативно-правовому полі України [4] та загроза невідповідності до чинного законодавства.

Однак значне переважання позитивних характеристик дозволяє стверджувати про переважно позитивну роль неформальної освіти в органах публічної влади в Україні. Суспільне значення неформальної освіти зумовлюється виділеними С. Ларсоном [7] положеннями щодо її ролі в суспільстві:

- вільний доступ до участі (незалежно від статусу, гендерних ознак, місця проживання, національності, віку);
- диференціація змісту навчання залежно від потреб;
- інтерактивність та інноваційність форм навчання.

Варто також зауважити, що ефективність використання різних видів форм неформальної освіти сприяє підвищенню якості людського потенціалу, як інтенсивного продуктивного фактора економічного та суспільного розвитку, за рахунок інвестицій у набуття знань і кваліфікації, розвитку інтелектуальних здібностей людини і можливості їхньої реалізації. Це стає вагомим чинником на шляху економічного зростання та підвищення продуктивності праці [11, с. 15–25].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Аналіз змісту та форм неформальної освіти визначає необхідність однозначності застосування терміна “неформальна освіта” для подальшого його упровадження у органах публічної влади, потреб в організації системи навчання для соціально виключених груп населення або підвищення конкурентоспроможності молоді в умовах постійних трансформацій; можливістю формування соціальних компетенцій учасників процесу неформального навчання залежно від їхніх потреб та інтересів, необхідністю розширення доступу до освіти як умови самореалізації в суспільстві, важливістю практичного упровадження провідних науково-теоретичних підходів в освітні процеси для гуманізації та демократизації українського суспільства.

Проведене дослідження дало змогу виділити характеристичні ознаки неформальної форми навчання для забезпечення наукової однозначності. Неформальна освіта: розвивається як нова форма освітнього процесу, додаткові можливості розвитку громадянського суспільства; включає освітній процес позаінституційного характеру; зорієнтована на потреби, добровільна, індивідуальна, гнучка, суб'єктна, здійснює індивідуальний або масовий вплив на осіб, які навчаються.

Можна стверджувати, що проблема неформальної освіти як складника реалізації концепції освіти упродовж життя є вельми актуальною в Україні. Великий внесок за окремими організаційними, змістовними і процесуальними аспектами неформальної освіти підтверджує особливе значення цієї форми освіти у пожиттєвому саморозвитку особистості та уособлює в собі можливості постійного саморозвитку суспільства, що відповідає сучасним потребам соціуму.

Проте досить широке коло проведених вітчизняними та зарубіжними вченими досліджень у процесі розвитку неформальної освіти не вирішує всіх проблем визначеного поняття, зумовлюючи необхідність подальших наукових розвідок та конкретизації основних понять, виявлення перспективного досвіду організації навчального процесу у сфері неформальної освіти.

Список використаних джерел

1. Зінченко С. Неформальна освіта та самоосвіта як підґрунтя успішної професійної самореалізації викладачів вищих навчальних закладів мистецького напрямку. URL: <http://andragogika.com.ua/statti-zinchenko.html>.
2. Колесникова І. А., Марон А. Е., Тонконогая Е. П. Основы андрагогики: учеб. пособие. М. : Академия, 2003. 240 с.
3. Ніколенко Л. М. Поняття позааудиторної діяльності у соціально-педагогічному аспекті. *Вісник Дніпропетр. ун-ту ім. Альфреда Нобеля*. 2013. № 1 (5). С. 21–25. (Серія "Педагогіка і психологія").
4. Проблема визнання та розвитку неформальної освіти в Україні: доповідь / Тематична група "Освіта", Школа європейської інтеграції для лідерів громадянського суспільства України. URL: www.ipro.org.ua/upload/.../Education.doc.
5. Сандецька О. О. Проблеми оцінювання освітніх досягнень дорослих у Польщі. *Педагогічний альманах*. 2011. Вип. 12, ч. 3. С. 175–178.
6. Яковлева І. А. Инновационные перспективы неформального образования детей и молодежи в Беларуси. Опыт социального аудита. *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. Н. В. Каразіна*. 2011. № 948. С. 242–247.
7. Larsson S. Popular adult education institutions as educational avantgarde. *The second Nordic conference on adult learning "Meaning, Relevance and variation"*. Linköping University, 2007. P. 26–27.
8. Making a European Area of Lifelong Learning a Reality. Brussels: Commission of the European Communities, 2001. 46 p.
9. Rohs M. Zur Theorie formellen und informellen Lernens in der IT-Weiterbildung. Hamburg: Helmut-Schmidt-University, 2007. URL: http://opus.unibw-hamburg.de/opus/frontdoor.php?source_opus=1230
10. Закон України "Про освіту" № 2145-VIII від 5 верес. 2017 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
11. Єлагін В. П. Соціальна політика. Теоретико-методологічні та канцептуальні підходи: підручник. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2010. 400 с.
12. Копелюк З. Формування Української термінології під впливом інших мов. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2787>.

Надійшла до редколегії 20.11.2018 р.